

Іванова І.В.

*ст. викладач кафедри іноземних мов,
Східноєвропейський університет економіки
і менеджменту, м. Черкаси*

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

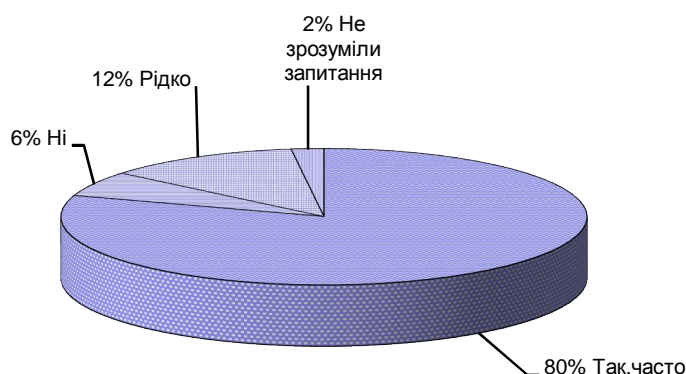
Стаття присвячена проблемі культурологічного підходу до навчання іноземних мов студентів вищих немовних закладів освіти.

The article is devoted to the problem of culture-oriented foreign language learning.

Кожна людина належить до певної національної культури, яка містить у собі національні традиції, мову, історію, літературу. Економічні, культурні та наукові контакти країн і їхніх народів роблять актуальними теми, пов'язані з дослідженнями міжкультурних комунікацій, співвідношенням мов і культур.

Останнім часом серед методистів досить часто звучить думка про необхідність нової концепції навчання, яка б поєднувала всі форми залежності мови від культурних факторів і могла б сприяти комплексному використанню в системі професійної підготовки фахівців різного профілю. До таких концепцій належать основні положення лінгвокультурознавства (В.П. Фурманова, 1993) і соціокультурний підхід до навчання іноземних мов, запропонований В.В. Сафоною (1991, 1996). Очевидно, що нове соціальне замовлення сучасного суспільства вимагає не тільки навчати іноземної мови як засобу спілкування, а й формувати багатомовну особистість, яка поєднує у собі цінності рідної та іноземної культур і готова до міжкультурного спілкування. Особливої ваги це набуває у підготовці фахівців бізнессфери. Установка на професійне міжкультурне спілкування майбутніх фахівців бізнес-сфери не лише не обмежує їхній рівень володіння іноземною мовою, вимагаючи знання спеціальної термінології, але й передбачає вміння користуватись ним в соціально-професійній сфері, що неможливо без міжкультурної комунікації. Відповідно до проведеного нами опитування працівників фірм і компаній, які ведуть бізнес з зарубіжними партнерами, за умов міжмовних контактів знання граматичних і лексичних норм мови не завжди є достатніми. 80 % фахівцям доводилося стикатися з культурологічними проблемами під час ведення бізнесу із представниками

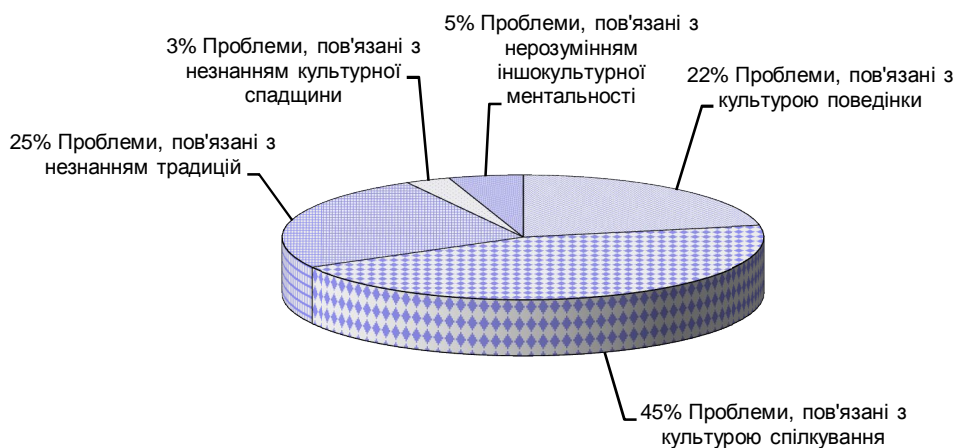
іншої культури (рис. 1), 75 % з них навіть переживали культурний шок. У 68 % опитуваних ці проблеми були пов'язані з професійними ситуаціями. Відсутність знань про правила ведення професійного діалогу, етикету ділових стосунків зашкодила їм досягненню цілей.

Рис. 1. Частотність стикання фахівців бізнес-сфери з культурологічними проблемами

Результати опитування виявили найчастотніші культурологічні проблеми, з якими доводиться стикатися у своїй роботі фахівцям бізнес-сфери (рис. 2).

Як видно з рис. 2, для успішних професійних контактів необхідні як хороше знання мови, так і володіння культурою спілкування, розуміння екстралінгвістичної ситуації і культури соціально-економічних відносин.

Рис. 2. Найчастотніші культурологічні проблеми

У зв'язку з цим виникає необхідність розробити стратегію навчання іншомовного професійного спілкування, метою якої є формування соціокультурної компетенції і культурологічної компетентності студентів вищих немовних навчальних закладів. На нашу думку, саме **культурологічний підхід** до навчання іноземної мови може забезпечити досягнення даної мети.

Мета цієї статті – розкрити сутність і функції культурологічного підходу до навчання іншомовного професійного спілкування студентів вищих немовних закладів освіти.

На початку ХХ сторіччя на стику соціального і гуманітарного знання про людську культуру як цілісного феномену сформувалася наука культурологія, яка є інтегративною сферою знання, народженою в широкому багатоаспектному діалозі на перетині філософії, історії, психології, мовознавства, етнографії, релігієзнавства, соціології культури та мистецтвознавства [4, 6]. Про предмет і місце культурології у системі наукового знання не склалося єдиної думки. В Оксфордському словнику вказується на те, що слово *Kulturologie* уперше використав німецький учений В. Оствальд у 1913, а англійський термін *culturology* першим ужив у 1949 американський антрополог Л. Уайт. У тому ж словнику культурологія трактується як наука чи вчення про культуру (*The Compact Oxford English Dictionary. New Edition. Oxford: Clarendon Press, 1994*). У словнику Вебстера фіксується: «*Culturology* – наука про культуру; більш спеціальний зміст: деяка методологія, зв'язана з ім'ям американського антрополога Л. Уайта, що розглядав культуру як самодостатній процес, а культурні риси (інститути, ідеології та технології) – як незалежні від не-культури чинники (від клімату, людського тіла, наших бажань і цілей)» (*Webster's Third New International Dictionary of the English Language Unabridged. Springfield, Massachusetts, USA: Memam-Webster Inc., 1993*). Фундамент культурології був закладений у роботах зарубіжних вчених ХІХ-ХХ століття (М. Вебер, В. Віндельбанд, Н. Гартман, Е. Гуссерль, Г. Зіммель, Е. Кассіпер).

Становлення української культурологічної школи пов'язане з такими іменами Д. Антонович, І. Крип'якевич, М. Марченко, І. Огієнко, В. Перетц, М. Семчишин.

Центральною категорією культурологічного підходу є поняття культури, що не лише витікає з самої назви підходу, але й визначається наукою, яка лежить в його основі, а саме культурологією.

Культура завжди цікавила філософів, соціологів, психологів, істориків як феномен суспільного життя, що розкриває особливості поведінки, свідомості та діяльності людей в конкретних формах життя (культура праці, культура побуту, художня культура, політична культура), а також як спосіб життєдіяльності людини, колективу і суспільства в цілому [4, 6-7].

У науковій літературі існує велика кількість визначень поняття «культура». Таку кількість різноманітних визначень можна пояснити тим, що поняття «культура» є багатогранним явищем, яке охоплює всі сторони людського буття.

Філософський енциклопедичний словник визначає поняття «культура» як специфічний спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, який представлений у продуктах матеріальної і духовної праці, в системі соціальних норм і установ, в духовних цінностях, в сукупності ставлення людей до природи, одне до одного і до самого себе [6, 202].

Педагогічний погляд на культуру простежується у визначенні, наведеному в «Українському педагогічному словнику». С. Гончаренко трактує це поняття як сферу духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької), а також установи й організації, що забезпечують їхнє функціонування (школи, вузи, клуби, музеї, театри тощо). Водночас під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності [1, 182].

У сфері методики навчання іноземних мов найпопулярніші визначення включають у культуру цінності, звичаї, свята, ритуали тощо. У цій роботі під частиною культури країни, мова якої вивчається, крізь призму культурологічного навчання ми розуміємо систему знань і досвіду, який дає змогу учасниками міжкультурної комунікації бути адекватними у певних обставинах.

Поряд із оволодінням іноземною мовою відбувається формування культурологічних вмінь, засвоєння культурологічних знань і формування здатності розуміти ментальність носіїв іншої мови. Необхідність цього пояснюється тим, що носії мови не завжди готові взяти до уваги мовні труднощі, з якими стикаються ті, які вивчають іноземні мови. Це може стати навіть вирішальним фактором у таких ситуаціях як влаштування на роботу,

укладання ділових угод та ін. І відбувається це не тому, що носії мови не хочуть допомогти, а тому, що ознайомившись з рідною культурою природним, імпліцитним шляхом, перебуваючи в культурному середовищі, вони володіють знаннями – концептами, можуть лише інтуїтивно визначити що є що і дуже рідко можуть дати очікуване пояснення. Ймовірно, що культурологічні знання додають впевненості тим, хто володіє іноземною мовою, дають можливість здійснювати вибір у дії.

З позицій культурологічного підходу процес навчання іноземної мови будується адекватно автентичним ситуаціям міжкультурного спілкування. Культурологічний підхід передбачає органічне поєднання лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів у процесі навчання іноземної мови. Цінність цього підходу також убачається в тому, що знайомство з культурою мови, яка вивчається, здійснюється шляхом порівняння і постійного оцінювання знань і тих понять, які були набуті раніше, з новими, зі знаннями і поняттями про свою країну.

Виходячи з цих положень, пропонуємо визначити напрями, на які необхідно звернути особливу увагу в процесі навчання іншомовного спілкування з позицій культурологічного підходу. У зв'язку з тим, що культуру неможливо обмежити штучними бар'єрами, тому виділені складові можна розглядати як основні напрями певної класифікації.

Культурологічний портрет країн, мова яких вивчається. Під цим поняттям ми розуміємо знання про територію, населення і його етнічний склад, державний прапор, столицю, офіційні мови, грошові одиниці, державний устрій, географічні і природні умови, клімат, основні засоби масової інформації, основні свята країн, мова яких вивчається.

Соціокомунікація. Під цим терміном розуміється сукупність прийомів і засобів усної і писемної передачі інформації представниками певної культури або субкультури. До них належать мова, до якої ми включаємо розбіжності між існуючими мовними варіантами. Такі розбіжності можуть бути в лексиці, граматиці, фонетиці. До мови також належать і мова звуків, яка підсвідомо використовується під час спілкування носіями мови. До засобів соціокомунікації ми також відносимо мову жестів і невербального спілкування та особливості письмової комунікації.

Фонові знання. (background knowledge) – це знання про країну та її культуру, відомі усім жителям певної країни (на відміну від загальнолюдських або регіональних) [5, 78-79].

Ментальність. Поняття «ментальність» використовується, наприклад, Р.П. Мільруд для позначення внутрішньої готовності особи до певних розумових і фізичних дій і є надзвичайно важливою для навчання іноземних мов, тому що вона передбачає не лише засвоєння культурологічних знань, але і формування здатності і готовності розуміти ментальність носіїв мови і свої національні особливості [2, 17]. Є.А. Подольська досліджує ментальне поле як той дух культури, під впливом якого в суспільстві відпрацьовується характерна для даної культури сукупність уявлень, переживань, життєвих

установок людей, яка визначає їх спільне бачення світу [4, 36]. Під національною ментальністю ми розуміємо спосіб мислення представників певної культури або субкультури, який визначає їхню поведінку і очікування подібного з боку інших. До характеристик ментальності належать три компоненти, запропонованих Р.П. Мільруд [2, 17]: знання, поведінка, стосунки. Яскравими прикладами цих компонентів будуть свята, традиції, обряди і ритуали носіїв мови. Надзвичайно важливим моментом є комунікативні моделі поведінки (КМП), адже неволодіння ними є причиною культурного шоку та непорозуміння у спілкуванні з носіями відповідної іноземної мови навіть у людей, які вільно володіють нею.

На стику соціокомунікації і ментальності знаходиться таке поняття як «стереотип», яке характеризується як одну з обов'язкових умов комунікативної поведінки в різних мовних колективах, і, яке, певною мірою, перемижується з поняттям «норма комунікативної поведінки». Яскравим прикладом стереотипів слугує реклама.

Національні надбання і культурна спадщина. Під частиною національного надбання ми розуміємо такі культурні напрями як наука і мистецтво, історія і релігія, національні визначні місця, історико-культурні пам'ятки та ін. Головною метою буде ознайомлення з тою частиною національного надбання, яку знає і якою пишається кожен носій мови.

Дослідження поняття «культура» як предмета культурології, визначення структури та змісту культурологічних аспектів навчання іноземних мов дало нам змогу виділити ті функції, які виконує культурологічний підхід у процесі навчання іншомовного спілкування. Він виконує інформаційно-пізнавальну, регулятивно-мотиваційну, мобілізаційну, комунікаційну та виховну функції.

Культурологічний підхід у навчанні є невичерпним джерелом отримання студентами знань про культуру країни, мова якої вивчається, у всіх її проявах; дає змогу порівнювати її з рідною культурою, виконуючи тим самим інформаційно-пізнавальну функцію.

Культурологічний підхід закладає особистісно-мотиваційні основи професійної діяльності. Акцент робиться на таких складниках мотивації діяльності особистості, які «не дозволяють людині використовувати будь-який спосіб досягнення мети, а вимагають від неї вибрати спосіб, найбільш прийнятний з морального, світоглядного принципів, релігійних переконань, етики та інших ціннісних суджень і правил» [7, 121-127].

У межах регулятивної функції культурологічний підхід регулює взаємодію і взаєморозуміння між суб'єктами, норми поведінки в процесі міжкультурного спілкування, навчає студентів вести себе відповідно до вимог етикету у ситуаціях спілкування з представниками інших етнічних культур.

Виконуючи мобілізаційну функцію, культурологічний підхід забезпечує

інтегративне (міжпредметне) застосування засвоєних знань через розкриття суттєвих зв'язків соціокультурних явищ і процесів, уможливорює використання культурологічних знань у різноманітних практичних ситуаціях [3].

Культурологічний підхід у межах комунікаційної функції сприяє міжкультурному спілкуванню, яке поряд із знаннями мови іншого народу, потребує знання іншомовної культури, володіння культурологічним умінням порівнювати та співвідносити знання культури інших народів з національними культурними здобутками, вибирати адекватні способи вирішення комунікативних завдань та подолання комунікативних перешкод.

Виховна функція передбачає формування у студентів культурної свідомості, виховання толерантного ставлення до представників інших культурних спільнот, поваги до рідної та іншомовної культур тощо, що складає основу для залучення студентів до глобальних цінностей.

Висновок. Упровадження культурологічного підходу в процес навчання студентів вищих немовних закладів освіти професійного іншомовного спілкування є необхідною передумовою виконання соціального замовлення суспільства і реалізації основної мети навчання. У процесі навчання іншомовного спілкування в межах культурологічного підходу елементи культури поєднуються з мовними елементами, які виступають не лише як засіб комунікації, але і як спосіб ознайомлення студентів з новою для них дійсністю. Культурологічний підхід не має на меті лише передати конкретну інформацію. Мова йде, насамперед, про розвиток здатності сприймати іншого, усвідомлювати спільні риси і відмінності між різними культурами, а також про формування культурологічних знань, умінь і навичок спілкування з іншими культурами і суспільствами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Мильруд Р.П. Порог ментальности российских и английских студентов при соприкосновении культур // Иностранные языки в школе. – 1997. – № 4. – С. 17-22.
3. Настенко Л.Г. Педагогічні умови культурологічної підготовки майбутнього вчителя: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2002. – 249 арк.
4. Подольська Є.А., Лихвар В.Д., Іванова К.А. Культурологія: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 288 с.
5. Томахин Г.Д. Понятие лингвострановедения. Его лингвистические и лингводидактические основы // Иностранные языки в школе. – 1980. – № 3. – С. 77-81.
6. Философский энциклопедический словарь / Ред. кол.: С.С. Аверинцев. – 2-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – С. 374.

7. Флиер А. Современная культурология: объект, предмет, структура // Общественные науки и современность. – 1997. – № 2. – С. 124-145.